

Emeletes lak a Duna mentében, vagy: a jó szagok apostola

Úgy emlékszem, az 19**-ik esztendő egyik olyan tavaszi, szűziesen hófúvásos napját éltük, amilyen kora tavaszi napokról nem merészel jövendölni a *Nemzeti Kalendárium* szerkesztője, mert a hó csókolózásán áthallatszik a márciusi madárka tütlése, amint ezüstté keményedett sípján át a bizonyosan bekövetkező jó időt hirdeti. De azért mégis fejcsóválva álldogál az ember háza ablakánál, mielőtt végérvényesen elindulna mindennapi munkája után. Hm, gondolja magában, megint nem lehet az új kalapot feltenni, amelyet az 19** tavasz tiszteletére vettem. Megint csak olyanformán kell felöltözködni, mint egy vándorlásra induló kálvinista deáknak, holott az ember, így tavasz felé, már különböző terveket forgat a fejében. – Ilyeneket gondoltam én is, mert magányos ember vagyok, nincsen senkim, aki gondolataimat kellemetes völgyekbe vagy pedig fénylő hegycsúcsok felé irányítaná.

És ekkor, midőn az ablaknál álldogáltam volna, a ház előtt, a parkban, egy sohasem látott különös embert pillantottam meg, aki megjelenésével, véleményem szerint, más, tapasztaltabb embereket is meghökkentett volna.

Éppen csengős, falusi kocsiról szállott le, a csengők még mindig úgy himbálóztak, mintha szomorú eltévedésükről akarnának hírt adni valahová a messziségbe.

Szent Péter külsejű, fehéren fénylő szakállú, hosszú hajú férfi volt, de valahogy mégse látszott rajta az a szándék, hogy felmászván a háztetőre, innen egyenesen Madridba repül. Hajlott, de elég magas termetét valami csuhaféle borította, amilyent búcsúnapokon a tekintély kedvéért öltönek magukra a környékbeli kegyhelyek tudatlan sekrestyései, akik ebben az öltözetben még a gyermekek és öregasszonyok kézcsókjait is elfogadják. Rézkeresztes zarándokbot volt a kezében, amellyel bizonyára megfelelő csodákat tudott elkövetni, ha a kéményben elérhette a füstölőnivalókat. A melle mindenféle amulettekkel* és érmékkel jelvényekkel volt teletűzdelve, amelyek nyilván szerencsét hoztak másoknak, de bajosan tehetik már szerencsésé ezt az öregembert. Mert bármiként is körülveszi magát mindenféle rózsafüzérekkel: a halál már ott ballag a háta mögött. S lábán olyan fakóvá kopott csizmák voltak, amelyek már rég elfelejtették azt a sírást, amelyet lóbőrkorukban tudtak. Most már, különösen a térd felé, mindinkább távolodtak egymástól a megviselt csizmaszárak, mintha már nem volna többé se menyecske, se lány az országban, akit megszorogatni kellene; az utolsó lovaglás a Szent Mihály lován lesz, ahhoz pedig nem kell különösebb erőfeszítés.

Fellépett a régi ház lépcsőjén, mintha már járt volna itt valamikor, és a hordókádárok műhelyeiben hallható hangon így szólott:

– Nyergesujfalusi vagyok, apostol és hittérítő. Itt szeretnék megtelepedni, ebben a házban, mert elég közel esik a városhoz.

Nyergesujfalusi nem tartozott ama bűzös öregemberek közé, akik életük alkonyán magukkal hordanak minden szagot, amelyet az élet különböző stációin* felszedegettek – sőt nagy gondot fordított a mosakodásra. Pedig bizony megfordult útonjárásaiban mindenfelé, mégsem lehetett rajta megérezni sem a püspökladányi vasúti állomás szagát, ahol pedig az ország keleti és északkeleti részéből való szagok úgy összekeverednek, mint valami karavánszerájban. Nem, Nyergesujfalusi nem hozott magával sem juhakol-, sem

lóistállószagokat, amelyeket az alföldi emberek sohasem tudnak levetkőzni, nyomukba száll az, mint láthatatlan légyraj, akármilyen gyors kocsikon hajtanak. Az Erdély felől szálldosó medveillatok, kormos, füstös, vándorcigányos szagok se költöztek be Nyergesujfalusival a házba, mint eleinte féltem. De még csak az a fülledtség se lett ismerős nálunk a vendéggel, amely fülledtség elmaradhatatlanul kíséri a gúnárlábú búcsújárókat, amikor az országutakon menetelnek, izzadnak, és port vernek, a vadkörtefák alatt tanyáznak, és a csalitban hosszadalmasan üldögélnek, miközben az orruk előtt járó hangyák, katicabogarak, földi poloskák járását-kelését figyelmeztetve, elgondolkoznak a nagy természet csodálatosságán... Nyergesujfalusi inkább valami faggyúgyertyaszagot terjesztett, amely szag meg szokta ütni az orrunkat, midőn templomok ajtaja előtt elmegyünk, amelyek darabig zárva voltak. Gyóntatószékek mellett érezni ilyen szagot, ahol a pap fáradtan hajtja tenyerébe homlokát, a gyónók egyforma és régen megunt bűneire hallgatózva. Kivilágított oltárképeknek van ilyen szaguk, ahol a hívők alázatos diskurzust* folytatnak az oltári képpel, mindenkor igazolni akarván magukat tetteikért és gondolataikért. (Persze, hiábavaló minden agyafúrt okoskodás: az oltárokról igen jól látják a görcsös, szíjas, gonoszságtól megfeketedett szíveket – de látják az eltévelyedett bárányok szíveit is.)

Nyergesujfalusi, amikor megjelenésével, viselkedésével és áldásos imádkozásával meggyőzte az emeletes lak asszonynépséget arról, hogy itt-tartózkodása feltétlenül jó hatású lesz, tud füveket és gyermekorvosságokat, elriasztja a szerencsétlenséget és a pörpatvart, kipisztítja az egereket, a pókokat és a házi tolvajokat: elhelyezkedett a házban. (Furcsán éltünk akkor – örvendeztünk a váratlan vendégnek.)

– Azt kérdezi, nagyságos úr, hogyan kerültem ide? – kezdte Nyergesujfalusi egy napon, mikor kileste, hogy az unalom pókhálója kezdi kedvemem körülgubózni, alkalmasnak látta tehát az időt a megszólalásra. – Ha nem tudnám, hogy okos emberrel van dolgom, azt is mondhatnám, hogy mindenféle régi könyvekben olvastam arról, hogy erre és emerre van egy ócska ház, amelyben jó emberek laknak, aminthogy az egykori vándorlegények mondogatták mentségükre, mikor beállítottak sohasem látott idegen városokba. Én még csak azt se mondom, hogy valamikor már jártam ezen a helyen, amikor még itt három-négyszáz esztendő előtt más lakók voltak. Szent életű barátok, remeték, gyíkok és orvosságokat termő fák. Lehet, hogy akkor én is itt voltam, vörös köpönyeget viseltem, de azt úgyse hinné el nekem senki. Azért csak maradjunk meg az igazságnál. Én erre a helyre azért jutottam el, mert igen tehetséges orrom van.

Ekkor szemügyre vettem az apostol orrát, leginkább disznóéhoz hasonlított az, bizonyára sok mindenféle bűzös, ingerlő vagy kéjenckedő szagot magába szívott ez az orr, a mindig érdekes fokhagymától az emésztőgödrök szagáig, amely dolgot kedvelnek némely orrok. De hallgassuk tovább az apostolt:

– Ismétlem, igen tehetséges orrom van, amelynek köszönhetem, hogy most, vénségemre is tudok valamit az életből. A szemem elhagyott – ma már aligha tudnám meglátni mai szememmel a szent bibliában azokat a helyeket, amelyeket az istentagadók és eretnekek a maguk igazságának vallottak, de nem tudnám meglátni a hamispénzverők, a vásári bűvészek és a zsebtolvajok munkáját sem. Az öregség köde ült a szememre, a faleveleknek csak a legyezését érzem, de nemigen látom őket. De ez nem nagy baj volna, mert a teljesen vak embereknek, így a vak zenészeknek is megvannak a maguk örömei. Némely szégyenlős nőszemélyek nem cserélnének el egy vak embert egy látóért. A hallásom sem olyan már, hogy meghallhatnám, mit beszélnek mögöttem az erdőben a haramiák, azt is csak kitalálni tudom, hogy mit súgnak egymás fülébe a suttogók. Pedig valamikor azt is

meghallottam, hogy mit beszélt egymás között két asszony, amikor egymás mellett feküdt az ágyban. Nem kell azt hinni, hogy mindig csak istenes dolgokról beszélgetnek. Hát még a tapintásom mennyire elhagyott! Manapság legfeljebb már csak azt tudnám kitapogatni, hogy kinek van gipszbe öntve a lábszára, ami különösen nőknél fordul elő, magam sem tudnám megmondani, hogy miért. De azt már egyszeri tapintásra nem tudom megmondani, hol van a szoknyáknak a nyílása, amely néha oldalvást is szokott esni, nem tudom megmondani, hogy a vásárosembernek vagy egyéb kupecnek hányadik mellényében van az a nagy zseb, amelyben a bugyellárist hordja. Sőt már azt sem tudnám kitapogatni, hogy fiú vagy leány az a gyermek, aki a szív alatt fekszik. Nem ér már az én tapintásom semmit, holott azelőttiben a lábom nagyujjával többet tudtam a jó utakról, rossz utakról, szerencsés mendegélésekről, jó találkozásokról, ígéretes ajtóküszöbökről és grádicsokról, mint akár a házalók, akik egész életükben az országutakat járók. Így vagyok a szájam ízével is... Nem ismerem meg többé a nyelvem hegyével a jó vizet, a jó bort, a jó kenyeret. Pedig valamikor elég volt egy falatnyit kóstolnom az ételből, hogy behunyt szemmel megmondjam, milyen az az asszony, aki főzte, milyen az az udvar, ahol a kakas repdesett, a tyúk kaparászott, milyen az a vadász, aki az erdőből a vadat hozta, milyen az a madarász, aki a vadgalambot megfogta. Most minden ételről azt hiszem, hogy öregasszony kotlott rajta, kiszárította a húсок velejét, kiszikkasztotta a csontokat, még a fiatal sóskát is elhervasztotta, csak a borsószem gurul ki az átkozott kezéből, mert a borsó őszi növény... Nem maradt meg nekem semmim az egész életemből, mint a nagyon tehetséges orrom.

Ekkor ismét szemügyre vettem apostol vendégünk orrát, amely ez idő alatt, míg róla volt szó: olyan erősen látszott figyelmeznem, hogy alakot cserélt, mint az emberek az élet különböző helyzeteiben. Most leginkább tetszelgő vőlegénynek látszott Nyergesujfalusi orra, akire különböző, örömteljes teendők várakoznak az élet folyamán, nagy reményekkel indul el tehát útjára, amelyre a kellemetes szagok vezetnek... Az apostol így folytatta:

– Az orromnak köszönhetek mindent, mint akár a régi római korszakban a cézárok, akiket tudvalevőleg akkor szeretett valójában a nép, ha szép nagy orruk volt, amelyek jól festettek a különböző pénzekben. Nézze meg, nagyságos úr, ennek az orrnak a tartását, amikor egyszerre tud kifejezni tiszteletreméltóságot és alázatot... Tud ez az orr felvidámítani és elszomorítani... A konyhák tájékán még sohase fordult meg ilyen hálás orr, de tud ez az orr szellemes is lenni, ha éppen vitatkozásra kerül a sor. De ez mind csak az orrom külsőségeire vonatkozik, amely külsőségeket hosszabb gyakorlat után éppen úgy meg lehet tanulni, mint a fejbőr mozgatását, a fül hegyezését, a szemeknek kancsalítását... Belső tulajdonságai vannak ennek az orrnak, amelyek megbecsülhetetlenek. Így például az orrom egyúttal a zsebóráim is. Akár sötét éjszaka, akár sűrű erdőszéleken orromnak egyetlen szippantásával meg tudom mondani, hány óra van. Beösmérem, hogy más orrok is tudhatják, hogy mikor van délelőtt vagy délután, éjfél előtt vagy éjfél után, mert hiszen akkor az időnek egészen más szaga van. De kíváncsi vagyok, hogy meg tudná-e mondani bármely orr e tartományban, hogy mikor áll háromfertály két órára a mutató mindazokban a vendégfogadóknak, kolostorokban, papi házaknál, ahol valamit adnak az ebédelésre és az ebéd utáni gondolatokra?

Nem értettem meg hirtelenében, hogy mit akar Nyergesujfalusi mondani, ugyanezért mindentudó orrára néztem, amely most megint formát változtatott, mint egy hűséges szolga, aki mindenben egyetért gazdájával. Az orrnak most körülbelül olyan alakja volt, mint a gömböcnek, amely zsíros lében úszik a tűzhely üstjében, és a szakácsné fakanalának érintésére felemelkedik a mélyből, és színét változtatja. Most már elgondolhattam, hogyan változtatja ez az orr a színeit, amikor az egész világon ebédelnek... Az apostol olyan elégedetten mutogatta az orrát, mint valami asszony az új kalapját.

– Tessék csak elgondolni, hogy mi maradhat titokban egy ilyen tehetséges orr előtt, amikor elhalad egy ház mellett, végigbandukol egy elátkozott falun, vagy kisvárosok házikói előtt megáll, és szemügyre veszi az eseményeket? Egy messzi életkor felé közeledek, és ezen idő alatt az embereket megismervén: egyetlen valódi bölcsességre jöttem rá. Az emberek életében az ebédelés a legfontosabb. Fontosabb mindennél, leánynál és betegségnél, szép csizmánál vagy szép szeretőnél. Az az ember, aki nem ebédelt: nem sokat jelent ezen a világon. Nem biztos a dolgában, nem biztos a szavában, sem a tennivalójában. Bizonyosan csinál valami hibát aznap, amikor nem ebédelt. Nos, ezért voltam mindig kíváncsi, hogy mit ebédelnek az emberek. Az orrom nem fennhéjázó és megálldogált olyan magányos kis házak előtt is, ahol egyedül való ember, mint a svájci kártyában a makk disznó, főzőgeti vízből, lisztből, sóból való leveskétjét... De mégiscsak jobban kedvelte az orrom azoknak a kisvárosi ebédeknek a szagát, amelyek olyanformán főződnek, hogy az egész szomszédság tudomást szerez róluk. Megálltam a ház előtt, és elgondolkodtam az asszonyon, aki odabent konyhájában forgolódott. Tavaszonkint a petrezselyem, a tavalyi répa és a sáfrány szaga megértette velem, hogy odabent egy olyan asszony áll tűzhelye felett, aki ébredéskor nem foglalkozik holmi ágyhoz nyugózó gondolatokkal, a komámuram bajszának állásával, hanem kiugorva az ágyból, elsősorban arra gondolt, hogy vajon mit főz ebédre. Vajon akad-e a mézárósnál konc, amelynek elég zsírja, húsa, csontja legyen? Vajon van-e a kofának új sóskája, vagy pedig a tavalyi paradicsomot kell elővenni? (Mellékesen megjegyzem, hogy ahol tavaszi időben jó szagú sóskamártás kerül az asztalra, ott az asszonynak hajlamossága van a házimunka és a kertészkedés iránt. Előbb-utóbb talál magának egy kis darabka földet, még ha valami vén, sokat utazott ládát is kellene erre a célra felhasználnia, ahol legközelebbi rokonait, a tavaszi veteményeket elülteti. A legtöbb asszonynak testvéri viszonya van a fiatal hagymával, bár nem eszi, mert félti lehetetlenség a szagát; unokatestvér a piros retekkel, de ezzel már inkább mer barátkozni, pedig néha ki kell mennie a szabad levegőre a retek élvezete után; nénikéje a petrezselyemnek, a sóskának és mindazoknak a tavaszi növényeknek, amelyek nőies életet élnek, tudniillik tavaszkor a legszebbek. Itt meg kell jegyezni, nagyságos uram, hogy a répák, karalábék, káposzták és a krumplik inkább férfias növényeknek mondhatók, mert ugyan asszonyok gondoskodnak az eltartásukról, de tulajdonképpen mégiscsak akkor kerül rájuk a sor, amikor a férfiidő, a tél elkövetkezik. A kelkáposztáról azonban még nem tudta megállapítani az én orrom se, hogy férfi savanyúsága vagy nő szaga érezhető-e benne?)

Ismét megtekintettem az apostol orrát. Ez az orr most egy tengericsutkához hasonlított, amilyen csutkát a gyermekek a hőember orrába szoktak nyomni, amely tengericsutka azután vigyázat udvarokra, téli kertekre, vándorlegények huhogására... Vérmes, étvágyas, vénes lett az apostol orra, mintha valami láthatatlan leves gőzölgésében párologtatná magát, miközben az orrlyukai megteltek a tavaszok és telek ama szagaival, amely évszakokat nemsokára itt kell hagynia. Ám halljuk az apostolt:

– Hát mondom, azok a kis házak voltak orromnak mindig legkedvesebbek, ahonnan olyan szagok áramlottak ki, mintha a nagypénteken mosott női fehérneműek szaga összekeveredett volna a tavaszi női növények illatával. Nyilvánvaló volt, hogy ilyen konyhák az asszony megmossa a kezét, miután fokhagymát vagdalt késével, a kert a legjobb barátnője, és tud vele beszélgetni, mikor egyedül van, megértik a szavát az állatok, amelyek körülötte vannak, a kutya mint tisztátalan állat, csak az ajtó előtt meri csóválni a farkát, mert nem meri bevallani, merre kóborolt az imént... Nyilvánvaló, hogy az ilyen tavaszi konyhákon bíbelődő asszony a lábát és derekát is meg szokta mosni, hogy az ételiéhez a maga jó illataiból is hozzáadhasson valamit. Vegyük csak példának a húsleves illatát... Nyomban megérződik rajta, hogy milyen asszonyféle tette fel vizét forralni, mert a víz, ha

asszonykéz mellett folyik el, nyomban magába veszi annak szagát, mint akár a hegyek ásványainak az ízét. És a levesbe való tészta tán nem árulója egy asszony teljes gondolatvilágának, tehát belső szagának is? Ezzel a levesbe való tésztával foglalkozik igazában a női kéz. Amint hosszúkásra, laposra, kockásra, laskásra vagdalja őt, gondolatai ott virrasztanak a tészta mellett, még ha huszársarkantyú-forma derelyét használ is a tészta felaprításához. A csiga, a gombóc, a daragaluska, amint tészta alakjában jön ki egy asszony kezéből: megragadja az orr figyelmét, vagy pedig eltávolítja érdeklődését. Azt mondom, nagyságos uram, egyéni illata csak a levesnek van ebben a tartományban. Nyomban megmondhatom, hogy jövőjére gondoló papgazdasszony, vagy pedig a sors borúját és derűjét egyetlen gombhoz, karóhoz vagy fához fonogató asszonyka főzte a levest. De minden körülmények között annak a levesnek van a legjobb szaga, amelyet megszerelmesedési célzattal vagy leánykérőbe jött vendégeknek szokás főzni. Én azt hiszem, hogy az ilyen levesbe a nők bele szoktak főzni egy gombostűszúrásnyi vért a magukéból.

Még egy utolsó pillantást vettem a Nyergesujfalusi úr orrára. Ráncos, görbült, de egyúttal megmerevedett volt az, mint valami elátkozott állatnak az ormánya, amely állat fojtott lihegéssel vagy hangos üvöltözéssel szalad keresztül a világon, hogy álmában érzett szagokat, messziről sejtett áramlásokat, vele rokonszenvező odöröket^{*} feltaláljon. Futamodik ez az ormány, hol a búcsúvezér köntösében, hol pedig hercegi hazugságokkal, mint az öreg férfiak szoktak, akik vénségükre még egyszer szeretnék átölelni a világ minden levesestálját. Miután több tapasztalatlan, fiatal nő lakott akkoriban a háznál, Nyergesujfalusinak útilaput kötöttem a talpára.

(1926)